

іншим між тими ж особами. Сфера застосування новації переважно була зведена до побутових відносин між громадянами.

Не одержав детального правового регулювання інститут новації і в Основах цивільного законодавства Союзу РСР і республік 1991 р. Відповідно до ч. 4 ст. 73 Основ законодавством або договором могли бути передбачені інші випадки припинення зобов'язань. Очевидно, що застосування домовленості про новацію передуючого зобов'язання не заборонялося, проте поняття "новація" законодавець також не використовував.

Підводячи підсумок проведеному дослідженню, відзначимо, що в результаті досліджень положень радянського цивільного права щодо правового регулювання новації можемо зазначити, що не зважаючи на жорсткий адміністративно-плановий характер регулювання цивільних відносин у радянському суспільстві, новація не була остаточно забута теорією цивільного права й практикою. Хоча, безумовно, спостерігалася обмеження сфер застосування цього інституту та й законодавчо новація регулювалася недостатньо повно, що викликало її обмежене застосування на практиці.

Разом з тим, новація в радянський період зберегла свої основні ознаки, які були властиві цьому інституту ще за часів римського права й розвинені в зарубіжному та дореволюційному вітчизняному цивільному праві.

Література

Вильнянский С.И. Лекции по советскому гражданскому праву, ч. I. X. : изд-во Харьковского университета, 1958. - 339 с.

Генкин Д.М., Братусь С.Н. Советское гражданское право: учебник для юрид. высш. учеб. заведений / Д.М. Генкин, С.Н. Братусь, Л.А. Лунц., И.Б. Новицкий; Всес. ин-т юрид. наук Мин. юст. СССР; под ред. Д.М. Генкина. Т. 1 - Москва: Юрид. лит., 1950. - 495 с.

Гражданский кодекс РСФСР. Ч. 2. Учеб.-практ. пособие / Отв. ред. д-р юрид. наук, проф. О.А. Красавчиков. - Свердловск: Средне-Уральское Книжное Издательство, 1965. - 555 с.

Комментарий к ГК РСФСР / Авт. колл.: З.С. Беляева, С.Н. Братусь, Г.М. Генкин и др.; Под ред. О.С. Иоффе, Е.А. Флейшица; Всесоюзный научно-исследовательский институт советского законодательства. -2-е изд., доп. и перераб. - М.:Юрид. лит., 1970. - 823 с.

Маковский А.Л. Общие правила об обязательствах в Гражданском кодексе // Вестник ВАС РФ, 1995, № 9. - С. 101-114.

Мурзин Д.В., Мурзина Н.Ю. Новація в російському договорному праві / Д.В. Мурзин, Н.Ю. Мурзина [и др.]; под ред. С.С. Алексеева // Актуальные проблемы гражданского права; Исследовательский центр частного права. Уральский филиал. Российская школа частного права. Уральское отделение. - М: Статут, 2000. - С. 148-192.

Новицкий И.Б., Лунц Л.А. Общее учение об обязательствах. М.: Юр. лит., 1950. - 412 с.

Советское гражданское право: учебник: в 2 ч. / под ред. В.А. Рясенцева. - М.: Юридическая литература, 1986. - Т. 1. - 1986. - 546 с.

Советское гражданское право. В двух томах. Том I. / Под ред. О.А. Красавчикова. М., 1968. - 734 с.

Советское гражданское право: Учеб. для юрид. ин-тов и фак. / Ленингр. гос. ун-т. Отв. ред. О.С. Иоффе, Ю.К. Толстой, Б.Б. Черепашин. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1971. Т. 1. - 472 с.

Падун Є.В.

здобувач кафедри цивільного права і процесу НАВС

Надійшла до редакції: 26. 12. 2012

УДК 347.122

ВИЗНАННЯ ПРАВА ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЗАКОННОГО ІНТЕРЕСУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Падун Р. В.

Частиною 2 ст. 16 Цивільного кодексу України визначено основні способи захисту цивільних прав та інтересів шляхом їх перерахування. Одним з перших таких способів є визнання права. Отже, по суті, законодавець підтверджує визнання права як спосіб захисту цивільних прав та інтересів. Проте закон не містить легального визначення самого способу захисту цивільних прав та інтересів. До того ж вказаний у ст. 16 ЦК України перелік способів не є вичерпним. Тому під час дослідження питань, пов'язаних з визнанням права як способом захисту цивільних прав та інтересів, виникає питання: чим, крім прав, у судовому порядку здійснюється захист законних інтересів зацікавленої особи?

З метою більш глибокого визначення правової природи визнання права як способу його захисту необхідно провести комплексне дослідження особливостей захисту цивільного інтересу шляхом визнання права, адже крім порушеного (оспороного) права в судовому порядку здійснюється захист законного інтересу зацікавленої особи.

Питання, що стосуються застосування визнання права як способу захисту законного інтересу, були предметом дослідження вчених-цивілістів, з-поміж яких С.Н. Братусь, О.С. Иоффе, Н.І. Матузов, З.В. Ромовська та ін.

© Р.В. Падун, 2013

Однак вказані науковці розглядали можливість захисту цивільного права шляхом його визнання, а питання, пов'язані з захистом цивільного інтересу шляхом визнання права, не досліджувалися, що й визначає мету цієї статті.

Під захистом цивільних прав і законних інтересів слід розуміти дії уповноваженої особи, а також діяльність юрисдикційних органів і осіб, які зобов'язані вжити заходів щодо поновлення порушеного, оспорюваного чи невизнаного права, а також охоронюваного законом інтересу [3, 290].

У свою чергу, під охороною цивільних прав слід розуміти сукупність різних пов'язаних між собою заходів, які здійснюють органи державної влади та громадські об'єднання, і які направлені на попередження порушень прав людини або усунення перешкод, що не є порушеннями, на шляху здійснення прав і свобод, а захист прав – це примусовий щодо зобов'язаної особи законний спосіб відновлення порушеного права або самою уповноваженою особою, або компетентними органами [11, 11-15].

Отже, захист цивільних прав пов'язаний, насамперед, зі скоєним правопорушенням, охорона ж визначається як сукупність заходів, які застосовуються під час порушення права та законного інтересу. Також у ст. 15 ЦК України

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

передбачено, що кожна особа має право на захист свого цивільного права в разі його порушення, невизнання або оспорювання, а також кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

Отже, визнання права, як способу захисту порушеного цивільного права та інтересу може бути застосований тільки за наявності спору про право. Інакше втрачається необхідність у такому способі захисту права.

Ця позиція цілком узгоджується з назвою ст. 16 ЦК України “Захист цивільних прав та інтересів судом” та в повній мірі з думкою про можливість реалізації такого способу захисту прав та інтересів, як визнання права тільки в судовому порядку.

У свою чергу, не можна не відзначити ту обставину, що крім захисту порушеного, невизнаного або оспореного права згідно з ч. 2 ст. 15 ЦК України кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства, а тому необхідно досліджувати й можливість застосування такого способу захисту, як визнання права для відновлення порушеного, невизнаного або оспореного законного інтересу зацікавленої особи (під зацікавленою особою слід розуміти особу, яка має власний законний інтерес у конкретній справі).

Так, на думку З.В. Ромовської, зарахування інтересу до групи охоронюваних законом інтересів створює його носію можливість діяти певним чином, претендувати на певну поведінку іншої особи, а в разі незадоволення цього інтересу - звертатися за його захистом [9, 77].

М.В. Вітрук зазначає, що ознакою законного інтересу є можливість особи користуватися соціальними благами. Ця можливість виражається в правомочностях носія законного інтересу діяти певним чином, вимагати певної поведінки від зобов'язаних осіб, органів і установ, звертатися за захистом до компетентних державних органів і громадських організацій. Особливості змісту законного інтересу та відмінність від права полягає в тому, що обсяги правомочностей законного інтересу чітко не сформульовані в конкретних правових нормах, а витікають із сукупності правових норм, діючих правових принципів, правових дефініцій [4, 108-109].

В.В. Субочева, досліджуючи охоронюваний законом інтерес, зазначає, що інтерес є формою зв'язку системи громадянського суспільства та держави, якій властива самоорганізація, роль якої не можна зменшити, говорячи про фактори, що забезпечують творчий і безперешкодний процес задоволення правомірних прагнень громадян у володінні соціальними благами [10, 400-401].

А на думку В.П. Грібанова, інтерес поєднує два моменти: суб'єктивний і об'єктивний. Суб'єктивна сторона інтересу полягає в психічному відношенні суб'єкта інтересу до якого-небудь об'єкта (явища), що наділений тими або іншими ознаками навколишньої дійсності (або яким-небудь чином стикатися з ними), або здатністю пізнавати об'єкти (явища) дійсності. Об'єктивна сторона інтересу полягає в деякій незалежності, відособленості інтересу від його суб'єкта. Тобто інтерес не тільки отримує віддзеркалення у свідомості суб'єкта, а й існує як факт реальної дійсності [6, 49].

Але тільки тоді, коли той або інший інтерес знаходить своє віддзеркалення в нормах права, охороняється законом у широкому значенні (на основі правоздатності та за допомогою суб'єктивного права), то такий інтерес повинен вважатися правовим. Поняття “правовий інте-

рес” ширше за поняття “інтерес” тому, що охороняється законом.

На підтвердження приведемо позицію Н.І. Матузова, на думку якого, через значну кількість матеріальних і духовних інтересів громадян держава не в змозі охопити й закріпити їх юридично в якості суб'єктивних прав, тому статус суб'єктивних прав одержують тільки найбільш істотні, суспільно значущі, типові інтереси. Якби право виражало й регламентувало всі інтереси особи в особливих нормах, то воно було б надзвичайно складним, об'ємним і мало непридатну для практичних цілей систему [8, 215].

Указаної позиції притримується й В.П. Грібанов, який зазначає, що законодавство завжди передбачає лише такі суб'єктивні права, які направлені на задоволення основних, загальних для всіх членів суспільства типових груп інтересів. При цьому автор не відкидає можливості через закон, правового захисту інтересів, не забезпечених суб'єктивним правом, якщо такі інтереси виникають [6, 51].

Підтверджуючи вказану позицію, Ф.О. Богатирьов зазначає, що різниця між суб'єктивним правом та інтересом - це результат формально-юридичних причин. Опосередковування якого-небудь інтересу суб'єктивним правом говорить про те, що суб'єкту інтересу може бути надана конкретна міра можливої поведінки з формально-юридичної позиції. При цьому одночасно визнається можливість змодельювати конкретну або відносно конкретну міру належної поведінки зобов'язаної або зобов'язаних осіб. Тобто у зв'язку з інтересом, який не опосередкований суб'єктивним правом, не може виникати регулятивних правовідносин. Інтерес (законний інтерес), що охороняється законом, проявляє себе, коли він кимось порушений, і факт його порушення є фактом виникнення охоронного правовідношення [1, 23].

Отже, коли йдеться про інтерес, що охороняється законом, суб'єкту інтересу надається не міра можливої поведінки (яка дозволяє вимагати належної поведінки від зобов'язаних осіб), а лише можливість захищати порушений інтерес у рамках охоронного правовідношення.

Спірним є питання про співвідношення інтересу й суб'єктивного права, яке опосередковує цей інтерес. На основі багаторічної дискусії з цього питання необхідно відзначити позицію О.С. Іоффе, згідно з якою обов'язковими елементами змісту суб'єктивного права є воля суб'єкта, поєднана з його інтересом. Наявність інтересу (інтересів) достатня тільки для визнання за особою правоздатності як передумови задоволення різного роду потреб. Але існування суб'єктивного права можливе тільки за наявності одночасно інтересу й відповідної волі суб'єкта [7, 50].

Повертаючись до інтересу як обов'язкового елемента змісту суб'єктивного права, не можна не відзначити, що інтерес є передумовою й метою суб'єктивного права. Інтерес - це передумова суб'єктивного права, тому що без інтересу не може бути суб'єктивного права. Інтерес - це мета суб'єктивного права, тому що суб'єктивне право виступає як засіб досягнення мети, направленої на задоволення інтересу суб'єкта. Отже, інтерес, будучи частиною змісту суб'єктивного права, знаходить свій прояв також у категоріях: передумов і мети права [2, 26].

Викладене дозволяє зазначити, що інтерес як передумова, мета та зміст суб'єктивного права з невеликими поправками слід відносити до інтересу, який охороняється законом (законного інтересу). Інтерес, що охороняється

законом - це правовий засіб реалізації й захисту інтересу, що реалізується поза рамками суб'єктивного права.

М.В. Вітрук у частині розуміння сутності інтересу, що охороняється законом, зазначає, що ознакою законного інтересу є можливість особи користуватися соціальними благами. Ця можливість виражається в правомочностях носія законного інтересу діяти певним чином, вимагати певної поведінки від зобов'язаних осіб, органів і установ, звертатися за захистом до компетентних державних органів і громадських організацій. Особливості змісту законного інтересу та відмінність від права полягає в тому, що обсяги правомочностей законного інтересу чітко не сформульовані в конкретних правових нормах, а витікають із сукупності правових норм, діючих правових принципів, правових дефініцій [4, 108-109].

Аналогічну позицію серед сучасних дослідників займає А.В. Власова, яка приводить наступні аргументи: виступаючи формою виразу інтересу й засобом його реалізації або захисту, суб'єктивне право не містить інтерес як елемент свого змісту. Адже інтерес і опосередковане його задоволення суб'єктивним правом пов'язані один з одним як мета й засіб її досягнення, а мета ніколи не може виступати складовою частиною засобу [5, 19].

Отже, суб'єктивне право є всього лише засобом для задоволення інтересу. Ці категорії не є тотожними, а тому суб'єктивне право не може включати інтерес або переривати рух інтересу до досягнення мети. У цьому разі йдеться всього лише про певний правовий механізм, який дає можливість учаснику суспільних відносин реалізувати свої інтереси шляхом досягнення мети інтересу - отримання блага. Тому під час охорони суб'єктивних прав наявність інтересу суб'єкта права передбачається й доказування наявності інтересу не потрібне. І лише у виняткових випадках, у разі втрати інтересу суб'єктом права, коли ця втрата очевидна й передбачає настання негативних наслідків для інших учасників цивільних правовідносин (відмова власника від речі), втрата інтересу передбачає припинення суб'єктивного права. Але втрата інтересу передбачає припинення суб'єктивних прав не автоматично, а шляхом закріплення вказаних суб'єктивних прав за іншими учасниками правовідносин.

Проте в інтересу, що охороняється законом, є аналогічна (як і в суб'єктивного права) передумова й мета - фактичний інтерес. Знайшовши віддзеркалення в нормах права, він перетворюється на інтерес, що охороняється законом (або юридичний (правовий) інтерес). Так само, як інтерес, що увійшов до змісту суб'єктивного права, стає юридичним інтересом (суспільні відносини стають правовими, коли передбачені нормами права). Тому передумовою й метою інтересу, що охороняється законом, є фактичний інтерес. В інтересу, що охороняється законом, немає дворівневого змісту, оскільки ця правова категорія, на відміну від суб'єктивного права, не має у своєму складі якої-небудь правомочності. Вона з'являється лише під час виникнення охоронних правовідносин, коли інтерес, що охороняється законом, вже порушений. Отже, зміст інтересу, що охороняється законом, обмежується тільки фактичним інтересом.

Тоді ж, коли така надбудова відсутня, ми говоримо про інтерес, що охороняється законом, а під час здійснення його захисту необхідно довести його наявність. Саме тому при зверненні до суду в одних випадках потрібно довести наявність права, а в інших випадках - наявність інтересу.

Суд як універсальний орган по вирішенню правових

конфліктів може захистити юридичний (законний) інтерес у будь-якій формі: як шляхом захисту суб'єктивного права, так і інтересу, що охороняється законом. Наявність суб'єктивного права і, відповідно, правовідносини не є обов'язковою умовою судового захисту. Тому цілком логічно виглядає правова конструкція, при якій суд своїм рішенням захищає інтерес, який після такого захисту трансформується в суб'єктивне право (у разі виникнення перешкод під час такого переходу). Діючи таким чином, судові рішення може породжувати конкретні правовідносини.

Як приклад, можемо навести випадок, передбачений ч. 3 ст. 376 ЦК України, тобто право власності на самочинно збудоване нерухоме майно може бути за рішенням суду визнане за особою, яка здійснила самочинне будівництво на земельній ділянці, що не була їй відведена для цієї мети, за умови надання земельної ділянки у встановленому порядку особі під уже збудоване нерухоме майно. Але в наведеному прикладі не можна стверджувати, що суд лише підтверджує право, оскільки юридично самочинно збудоване нерухоме майно як об'єкт нерухомості не існує, а відповідно не є об'єктом цивільних прав. Але в разі відсутності рішення суду, самочинно збудоване нерухоме майно не породжує правових наслідків, окрім пов'язаних з необхідністю знести його за рахунок забудовника. Проте очевидно, що особа, яка самочинно звела такий об'єкт, зацікавлена в його збереженні й отриманні на нього права власності. Саме цей інтерес і захищає законодавець, даючи можливість суду при дотриманні певних умов визнати за особою, яка здійснила самочинне будівництво право власності.

Як видно з наведеного прикладу, подібним чином можливий захист законного інтересу і в інших випадках застосування визнання права. Фактично зацікавлена особа має інтерес у формалізації свого суб'єктивного права. Далеко не завжди, заявляючи вимогу про визнання права, зацікавлена особа переслідує мету відновити саме порушене право. Часто позивач у позовах про визнання права має інтерес в усуненні сумнівів щодо належності права за відсутності порушення суб'єктивного права, наприклад, володіючи речовим правом на майно, а також фактично ним володіючи, власник заявляє вимогу про визнання права до відповідача, який наявність відповідного права не визнає або оспорує. У цьому разі слід вести мову про захист законного інтересу позивача в ситуації правової визначеності.

Завершуючи, можемо зазначити, що визнання права є саме способом захисту цивільного права, що реалізується тільки за наявності порушеного, невизнаного або оспорюваного права або законного інтересу, що ще більше підкреслює значення досліджуваного правового інституту.

Література

1. Богатырев Ф.О. Интерес в гражданском праве // Журнал российского права, № 2, 2002. - С. 23-33.
2. Братусь С.Н. Субъекты гражданского права. [Текст] - М.: Госюриздат, 1950. - 336 с.
3. Великий енциклопедичний юридичний словник / За заг. ред. акад. НАНУ Ю.С. Шемшученка. - К.: Юридична думка, 2007. - 992 с.
4. Вітрук Н.В. Система прав личности [Текст] / Н.В. Вітрук // Права личности в социалистическом обществе. - М., 1981. - С. 108-109.
5. Власова А.В. Структура субъективного гражданского права: Дисс. ... канд. юрид. наук: 11.00.03 / А.В. Власова

сова - Ярославль, 1998. - 150 с.

6. Грибанов В.П. Интерес в гражданском праве // Советское государство и право. 1967. № 1. - С. 49 - 56.

7. Иоффе О.С. Правоотношение по советскому гражданскому праву [Текст]. - Л.: ЛГУ, 1949. - 359 с.

8. Матузов Н.И. Личность. Право. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права. - Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1972. - 290 с.

9. Ромовская З.В. Судебная защита охраняемого законом интереса [Текст] / З.В. Ромовская // Вестник Львовского университета. - 1983. - Вып. 22. - С. 72-81.

10. Субочев В.В. Теория законных интересов [Текст]: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Субочев Виталий Викторович; [Место защиты: ГОУВПО "Тамбовский государственный университет"]. - Тамбов, 2009. - 490 с.

11. Тихонова Б.Ю. Субъективные права советских граждан, их охрана и защита: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / Б.Ю. Тихонова. - М., 1972. - 24 с.

Падун Р.В.

здобувач кафедри цивільного права і процесу НАВС

Надійшла до редакції: 29. 12. 2012

УДК 347.122:053.6 (477) (045)

ГАРАНТІЇ ЯК ВИД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОЮ ОСОБОЮ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

Синегубов О. В.

Одним з елементів механізму забезпечення особистих немайнових прав дитини є механізм їх реалізації, під яким в юридичній літературі розуміється сукупність засобів і факторів, які можуть створити умови для здійснення прав дитини. У свою чергу, як один з елементів забезпечення здійснення суб'єктивних прав, виступають гарантії реалізації особистих немайнових прав неповнолітньої особи в процесі їх здійснення.

Адже те, що право закріплено в законодавстві, безумовно, вже говорить про його визнання, а обране для його закріплення формулювання не знижує значення проголошених прав. У свою чергу, правовий механізм забезпечення здійснення дитиною особистих немайнових прав всіяко сприяє здійсненню дитиною її цивільних прав. З цієї метою, закріплюючи особисті немайнові права дитини на законодавчому рівні, держава бере на себе обов'язок додержувати їх і забезпечувати їх додержання іншими особами, оскільки відповідно до ст. 3 Конституції України утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Метою цієї статті є дослідження гарантій як виду забезпечення здійснення особистих немайнових прав дитини в механізмі їх реалізації, а також здійснення їх класифікації залежно від сфери реалізації особистих немайнових прав неповнолітньої особи.

Отже, механізм забезпечення прав і свобод дитини покликаний охороняти всі види діяльності щодо закріплення, забезпечення використання прав дитини, що охоплюють юридичні закріплення всіх видів гарантій прав, свобод та інтересів дітей, систему охорони здоров'я та освіти, визнання суспільством, свідомого ставлення, поваги до прав дитини, наявність державного контролю за виконанням прав дітей. Тобто, будь-який правовий механізм може бути реалізований у рамках державної політики, яка виступає засобом юридичної легітимзації, закріплення й здійснення політичного курсу країни.

Як наслідок, правова політика у сфері прав дітей - це науково обґрунтована, нормативно закріплена й послідовно здійснювана діяльність державних і місцевих органів влади по створенню ефективного механізму правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку зі здійсненням прав дітей [2, 80]. Проте встановлення механізму забезпечення прав дитини не достатньо для його реалізації, необхідно, щоб правовий механізм ефективно функціонував у суспільстві, адже існування, виховання й розвиток дитини має відбуватись в умовах

реального правового гарантування, що відповідатиме її правовому статусу та в подальшому лише укріпить його на законодавчих і побутових теренах.

Відтак, призначення гарантій полягає в тому, що вони покликані забезпечити таку сприятливу обстановку, в атмосфері якої зафіксовані в конституції та законах юридичний статус особистості, її права та свободи ставали б фактичними реаліями життя кожної окремої людини. На думку В.І. Абрамова, гарантії слугують саме тим містком, який забезпечує необхідний перехід від загального до приватного, від прокламованої в законі можливості до дійсності. Автор підкреслює, що без відповідних гарантій, проголошених у Конституції, у законах, права й свободи - пустий звук, оскільки питання стосовно гарантій виникає кожного разу, коли здійснюється перехід від належного до суцього [3, 71]. Як наслідок, гарантії правового статусу особи надають усім його елементам реального змісту, завдяки яким стає можливим безперешкодне здійснення прав і свобод [2, 96].

З цього приводу буде доречним навести визначення гарантій прав і свобод людини й громадянина, що міститься в юридичній енциклопедії України, і під яким розуміються правові норми й інститути, що забезпечують можливість безперешкодного здійснення прав особи, їх охорону, а в разі протиправних посягань - захист і поновлення юридичної гарантії, встановленої Конституцією та іншими законами України [4, 532].

Аналіз зазначеного визначення дозволяє стверджувати, що ті способи забезпечення чи гарантування здійснення особистих немайнових прав дитини, які закріплено на законодавчому рівні, по-перше, представляють собою комплекс заходів по усуненню перешкод, у тому числі спрощення чи полегшення процедурної частини здійснення дитиною наданих їй прав у звичайних повсякденних умовах її існування, без посилення на їх захист чи охорону. І, по-друге, зазначені способи гарантування здійснення особистих, немайнових прав не можуть бути "втрачені" чи нівельовані, оскільки завжди є можливість у поновленні такого роду забезпечення шляхом відновлення тієї чи іншої юридичної гарантії. Адже, як слушно відмічає О.Ф. Скакун, коли немає гарантій, то права, свободи й обов'язки людини та громадянина набувають форми "заяв про наміри", що не мають ніякої цінності для особистості [5, 203].

А.І. Бородін пропонує визначати гарантії як систему соціально-економічних, політичних, організаційних і